

Прищак М. Д. (Україна, Вінниця)

ДИСКУРС МЕТОДОЛОГІЧНИХ ЗАСАД ЕКОЛОГІЧНОЇ ОСВІТИ: КАТЕГОРИЧНИЙ ІМПЕРАТИВ ДЛЯ СУЧАСНОЇ ДОБИ Г. ЙОНАСА

У другій половині ХХ ст. перед людством виникають проблеми, які загрожують існуванню людської цивілізації. Вони викликані екологічною кризою, яка значною мірою спричинена технічною експансією людини у сферу природи, що дедалі більше постає як засіб, або ресурс.

Тому, відоме кантівське запитання: "що таке людина?" не лише не втратило своєї актуальності, але й набуло в ХХ – на початку ХХІ ст. ще більшої, драматичнішої гостроти і носить вже не лише теоретичний, а й практичний характер.

Можемо зазначити, що основою подолання екологічних викликів є, в першу чергу усвідомлення необхідності подолання філософії свідомості та розкриття онтологічних, телеологічних, аксіологічних засад взаємодії (комунікації) в системі "людина – природа".

Важливу роль в цьому процесі відіграє освіта, педагогіка. Але педагогіка, для успішного вирішення своїх завдань, потребує відповідної методологічної основи. Значний внесок у визначення методологічних засад екологічної освіти робить практична філософія, зокрема такі її представники як Д. Бьолер, В. Гьосле, К. М. Маєр-Абіх та ін.

Методологічний дискурс екологічної освіти неможливо уявити без праць видатного німецько-американського філософа Ганса Йонаса. У своїй фундаментальній праці "Принцип відповідальності", яка має величезний вплив на свідомість нашого часу, вчений висловлює занепокоєння розвитком сучасного суспільства і висуває ідею створення нової етики.

Г. Йонасом сформульовано категоричний імператив для сучасної доби: "Чини так, щоб наслідки твоєї діяльності узгоджувалися з продовженням автентичного людського життя на Землі". Саме цей імператив, в різних його варіантах, став базовим принципом подальшого розвитку різних сфер людського буття (політика, економіка, екологія, наука, педагогіка та ін.).

Г. Йонас одним з перших углядів екологічну кризу, пов'язану з кумулятивним характером науково-технічного прогресу і непередбачуваністю його далекосяжних планів, що особливо проявилось в суспільстві останньої третини ХХ століття і на початку ХХІ століття. Але, на відміну від "діагнозу доби" інших філософів, він витлумачує екологічну кризу як онтологічну, як загрозу буттю як такому. Його заслугою є те, що він одним із перших перевів обговорення цих проблем в етичну площину, розробляючи новаторську стратегію не тільки реабілітації практичної філософії, а й створення нової етики, яка б відповідала сьогоднішній добі.

Логіка філософії Г. Йонаса ставить питання подолання антропоцентризму в етиці. Вчений критикує антропоцентричність традиційної етики, відповідно до якої сфера застосування етики обмежується людиною і міжлюдським спілкуванням. На його думку, закладені в сучасній технології апокаліптичні можливості навчили нас, що антропологічна винятковість може бути забобою. Г. Йонас у своїй етиці відповідальності долає традиційне обмеження етики між людськими стосунками, поєднує етику переконання телеологічною етикою відповідальності за наслідки людської діяльності, зокрема і відповідальністю за природу. З цього випливає, що не лише інтереси людини можуть претендувати на моральну цінність, а й позиція захисту природи задля самої природи. Тобто, природа входить у нормативну мораль і прикладну етику.

Відповідальність розглядається Г. Йонасом як універсальна здатність людини, так само невідокремлена від неї як і здатність говорити. В цьому сенсі належність виражена в бутті людей. На основі цього вчений розробляє іншу парадигму відповідальності: невідповідальність суб'єкта перед ним самим встановленим моральним законом (як у Канта) і не відповідальність перед моральним законом комунікативної спільноти (комунікативна теорія), а відповідальність "за" – за те, щоб людство існувало. Це монологічна відповідальність. Тому відповідальність "за" має перевагу у Г. Йонаса перед відповідальністю "перед".

"Принцип відповідальності" визначає суть діяльності Центру Ганса Йонаса (Німеччина). Метою Центру є "прискорити розробку концепції виховання, спрямованого на відповідальність за майбутнє, на відповідальність за людську гідність та її індивідуальну реалізацію, що є особливо нагальним з огляду на те, що школа та вища школа доволі мало цим переймається, а про навчальні плани годі й казати". Головними аспектами педагогіки визначаються "спільна відповідальність, виховання і здатність до відповідальності за майбутнє дії".